

VRIJWILLIG HELPEN

Er gaat geen dag voorbij, of de term valt wel ergens: 'solidariteit in de gezondheidszorg', solidariteit in de sociale zekerheid', 'solidariteit met de derde wereld'. Waarom wordt er zoveel over solidariteit gepraat? Omdat we niet goed weten wat we er mee aan moeten. Wie solidair is met een ander, komt hem te hulp zonder dat hij van de ander een tegenprestatie verwacht. Maar wie doet dat nu nog in onze samenleving? Wie helpt er nog vrijwillig, zonder dat daar iets tegen over staat? Aan alles hangt een prijskaartje, ook aan onze hulp. Voor wat, hoort wat, ook als het om naastenliefde gaat.

Er zijn er die dat een teken aan de wand vinden. Een bewijs van de verloedering van onze samenleving en de teloorgang van de moraal. "Dat is nu typisch de houding van de 'calculerende burger', die alleen maar rekent in termen van eigenbelang!", zeggen zij. De burger, die wel aan ontwikkelingshulp wil doen, maar alleen als het onze industrie helpt. Die alleen voorstander is van een goede werkloosheidsvoorziening, omdat hij er zelf ooit nog eens gebruik van zou kunnen maken. Maar gewoon een ander te hulp komen omdat hij hulp nodig heeft, zonder bijbedoelingen, dat is er niet meer bij. Betekent zo'n berekenende moraal eigenlijk niet het einde van de ethiek?

De verzorgingsstaat

Deze kritiek op onze rekenmachine-cultuur is wel terecht. Ik kom er straks nog weer op terug. Maar ik denk ook dat we niet te overhaast moeten oordelen. Solidariteit is er nog steeds, maar heeft wel andere vormen aangenomen dan vroeger. In een traditionele samenleving leven mensen met elkaar in kleine kring. Van het gezin, de buurt en het dorp waar ze wonen zijn ze helemaal afhankelijk. Ook als ze hulp nodig hebben, moeten ze een beroep doen op de kleine kring. Hulp heeft dan een duidelijk gezicht, in de zichtbare handen van mensen wier naam zij kennen. In onze maatschappij wordt er nog steeds geholpen. Alleen is zij nu anoniem geworden, zij draagt 'geen naam' meer. Dat komt omdat onze samenleving zo complex geworden is. Wij zijn steeds meer aangewezen op steeds meer anderen. Of wij ons brood kunnen verdienen hangt af van de koers van de dollar. Voor onze vrede zijn we afhankelijk van politici in Moskou en Washington. En of we in gezondheid kunnen leven, hangt af van de stand van de medische wetenschap en het beschikbare overheidsbudget. Voor steeds meer dingen zijn we afhankelijk van steeds meer anderen.

Ook voor onze solidariteit. Die is ook complexer geworden en heeft haar herkenbare gezicht verloren. We hebben haar zo georganiseerd dat we voor hulp nu een beroep doen op alle anderen in het algemeen: op de overheid namelijk, die een sociaal vangnet onder ons bestaan garandeert. En ook al kraakt de verzorgingstaat in al haar voegen, zij staat nog overeind. Als er vroeger mensen ziek werden of tot armoede vervielen, werd er een missschien een rechtstreeks beroep op onze zorg gedaan. Van ons persoonlijk, of van de kerkelijke diakonie. Nu zeggen we: we hebben er voor gezorgd dat er voor hen wordt gezorgd. Dat is wat koeler en afstandelijker, maar het is niettemin nog steeds solidariteit. De verzorgingsstaat is een vorm van hoog georganiseerde naastenliefde. En die neemt zoveel hulp op zich, dat de diakonie terecht een groot deel van haar taken heeft verloren.

Belangensolidariteit

Het is wel een heel bepaalde vorm van solidariteit, die we in ons sociale zekerheidsstelsel en in de gezondheidszorg hebben georganiseerd. En nu kom ik terug op de kritiek die ik hierboven al noemde. De kritiek op de de 'calculerende burger', die alles vertaalt in

termen van eigenbelang, zelfs de hulp die hij aan anderen biedt. In die kritiek zit een kern van waarheid. Want de zorg voor elkaar in de verzorgingsstaat is een vorm van belangensolidariteit. Als ik een baan heb, betaal ik sociale premies voor de werkloosheidswet. Om die arme mensen zonder baan te helpen? Neen, dat niet in de eerste plaats. Maar omdat ik nu nog wel een baan heb, maar best eens ook zélf werkloos zou kunnen worden. In ons zorgsysteem zorgen we voor ons toekomstige zelf, dat het misschien ooit nog eens slecht zal treffen. Het berust op wederkerigheid en eigenbelang: als ik nu anderen help, helpen zij mij eventueel straks. Een solidariteit van 'voor wat, hoort wat'.

Over zo'n vorm van naastenliefde moet je niet negatief doen. Ook vroeger was het zo dat bijvoorbeeld ouderen voor de kinderen zorgden in de verwachting dat zij, eenmaal volwassen geworden, voor hen zouden zorgen als ze oud en gebrekkig werden. Die wederkerigheid vormt zelfs het hart van de Gulden Regel, die Jezus ons voorhoudt als de wet en de profeten: 'Alles nu wat gij wilt, dat u de mensen doen, doet gij hun ook aldus'. (Math. 7:12) Ethiek is niet alleen een zaak van het hart, maar ook van het verstand. Dat geldt ook voor christelijke ethiek.

Maar - en hier is de kritiek op zijn plaats - een ethiek die opgaat in het calculeren van wederkerige belangen, mag niet de enige zijn. Behalve het verstand, spreekt ook het hart zijn taal. Er is ook een hulp mogelijk en nodig, waar niets tegenover staat. Een vrijwillig helpen. Soms moet het hart dan een andere boekhouding bijhouden dan het verstand. Soms wordt er van een mens alleen gevraagd dat hij 'goed doet', zonder dat hij ervan op aan kan dat hij ook 'goed ontmoet'. Er is een gewone vorm van helpen, en die berust op wederkerigheid. Maar er is ook een manier van helpen die 'meer dan het gewone' doet; een zorg voor anderen zonder dat er op tegenprestaties wordt gerekend.

Ik denk dat we in onze samenleving die vorm van helpen wat zijn verleerd. In elk geval is het zo dat zij veel te weinig wordt gewaardeerd. In de kerk moeten we daar niet aan mee doen. Integendeel. Want is het verhaal van Jezus niet juist het voorbeeld van zo'n 'vrijwillig helpen'? God zelf staat er immers model voor. Hij wendt zich in Jezus toe naar mensen, van wie men het minst mag verwachten dat zij een tegenprestatie zullen leveren: de armen en de zieken, over wie Hij zich vrijwillig ontfermt. Niet om hen te kleineren, maar om hun geschonden waardigheid weer te herstellen. God is hier solidair met zijn hart en niet met zijn verstand. Hij wordt er zelf alleen maar minder van. Maar Hij heeft nu eenmaal (een prachtig woord is dat) 'erbarmen'.

Diakonie

'Ik ben in uw midden als dienaar', zegt Jezus tegen zijn leerlingen (Lucas. 22: 27). 'Als diaken', staat er letterlijk. Hij vraagt van zijn discipelen hetzelfde: een diaken te zijn voor anderen. Wij hebben vandaag moeite om aan dat woord 'diaken' een goede inhoud te geven. 'Diakonie' stond vanaf het Nieuwe Testament tot en met de vorige eeuw voor armenzorg. Maar die taak heeft de verzorgingsstaat overgenomen, en zij vervult die beter dan de kerk het ooit heeft gedaan. Kunnen we de diakonie dan niet beter opheffen? De ene vorm van solidariteit vervangen door de andere? Ook werelddiakonaat is toch nauwelijks nog meer dan ontwikkelingswerk in een kerkelijk jasje?

Ik denk echter dat de kerk integendeel veel meer werk zal moeten maken van haar diakonie. Niet zozeer als een apart onderdeel van haar werk, maar als een wezenlijk kenmerk van heel de kerk: de kerk is een dienende kerk, of zij is geen kerk. Zij leeft immers van het verhaal van de zich erbarmende God, van de zich ontfermende Jezus. Zij herkent daarin iets van grootheid en glorie. Van waardigheid en kracht. En als Jezus ons

oproept tot zijn navolging, nodigt Hij ons uit tot een leven volgens dat model. De kerk kan die vorm van solidariteit in onze cultuur levend houden. Er de grootheid ervan verkondigen. Zij kan er voor zorgen dat vrijwillig helpen uit de sfeer van 'liefdewerk oud papier' gehaald wordt. Wie uit het evangelie leeft, weet beter: de onbaatzuchtige zorg voor anderen maakt mensen pas compleet.

Hopelijk worden wij niet uitsluitend afhankelijk van deze vorm van solidariteit. Want zij vraagt nogal wat van mensen, meer dan ze meestal op kunnen brengen. Over die andere, 'gewone' solidariteit moeten we dus niet teveel schamperen. Zij moet er ook zijn. Maar zonder erbarmen wordt het koud tussen de mensen.

F. de Lange

De kerk kan die vorm van solidariteit in onze cultuur levend houden. Er de grootheid ervan verkondigen. Zij kan er voor zorgen dat vrijwillig helpen uit de sfeer van 'liefdewerk oud papier' gehaald wordt. Wie uit het evangelie leeft, weet beter: de onbaatzuchtige zorg voor anderen maakt mensen pas compleet. Hopelijk worden wij niet uitsluitend afhankelijk van deze vorm van solidariteit. Want zij vraagt nogal wat van mensen, meer dan ze meestal op kunnen brengen. Over die andere, 'gewone' solidariteit moeten we dus niet teveel schamperen. Zij moet er ook zijn. Maar zonder erbarmen wordt het koud tussen de mensen.

De kerk kan die vorm van solidariteit in onze cultuur levend houden. Er de grootheid ervan verkondigen. Zij kan er voor zorgen dat vrijwillig helpen uit de sfeer van 'liefdewerk oud papier' gehaald wordt. Wie uit het evangelie leeft, weet beter: de onbaatzuchtige zorg voor anderen maakt mensen pas compleet. Hopelijk worden wij niet uitsluitend afhankelijk van deze vorm van solidariteit. Want zij vraagt nogal wat van mensen, meer dan ze meestal op kunnen brengen. Over die andere, 'gewone' solidariteit moeten we dus niet teveel schamperen. Zij moet er ook zijn. Maar zonder erbarmen wordt het koud tussen de mensen.